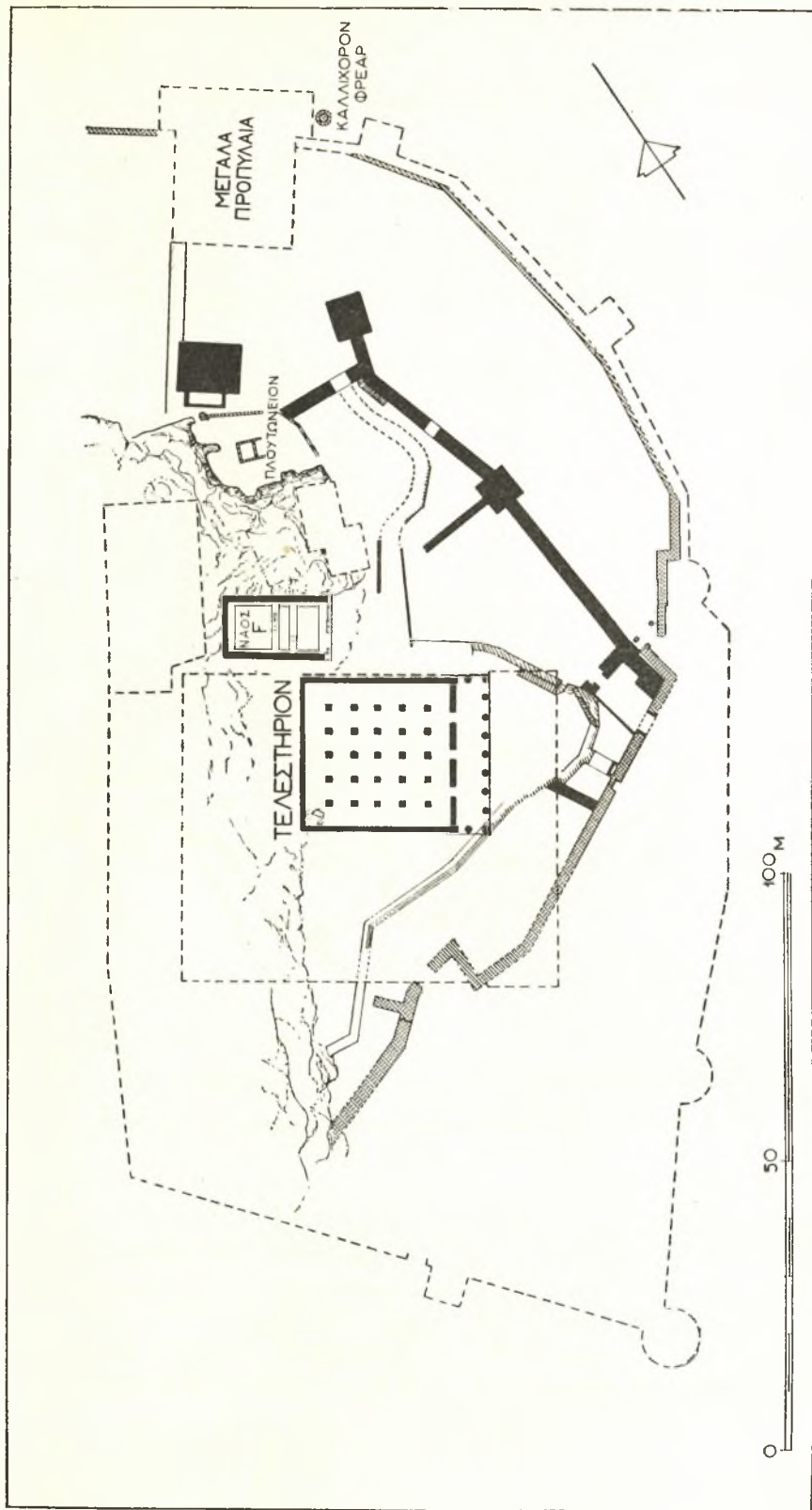

2. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΕΛΕΥΣΙΝΙ

Αί ἐν Ἐλευσίῃ ἀνασκαφαί ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1961 εἰς τὸν πρὸς Δυσμᾶς τῶν Μεγάλων Προφυλαίων ἐκτεταμένον χώρον, ὅστις, ὡς ἀπαδείχθη ἐκ τῶν προσφάτων ἐρευνῶν μας, ἀπετέλει ὄχι μόνον συνέχειαν ἀλλὰ καὶ ἀναπόσπαστον τμήμα τοῦ Ἱεροῦ, περιβαλλόμενον καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Πεισιστρατείου τείχους. Τὸ τμήμα ὅμως τοῦτο τοῦ Ἱεροῦ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως, ἦτις ἐκάλυπτε τὰ ἐρείπια, ἀγγείων καὶ νομισμάτων, ἐχρησιμοποιήθη μόνον μέχρι τῶν μέσων τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Τότε, ὡς φαίνεται, λόγῳ μεγαλύτερας ἀσφαλείας, ἐκ τοῦ κινδύνου τῶν κατερχομένων ἀπὸ Βορρᾶ Ἐρούλων, ἐπέβαλον τὸν περιορισμὸν τῶν ὁρίων τοῦ Ἱεροῦ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην μέχρι τῆς γραμμῆς τῶν Μεγάλων Προφυλαίων καὶ συνεπῶς τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἐν λόγῳ χώρου.

Ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἦτοι μεταξὺ τῶν Μεγάλων Προφυλαίων καὶ τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, παρὰ τὸ Πλουτώνειον ἀνηγέρθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεριανοῦ (253 - 260 μ.Χ.) νέον ἰσχυρότατον τεῖχος. Εἶναι τὸ τεῖχος αὐτὸ τὸ ὁποῖον παρέσυρε τοὺς παλαιότερους ἐρευνητὰς τῆς Ἐλευσίνοσιν νὰ πιστεῦσουν ὅτι ἀπὸ τοὺς Πεισιστρατεῖους ἀκόμη χρόνους ἐτερματίζετο εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ Ἱερόν. Ὁ Νοασκ μάλιστα εἰς τὸ βιβλίον του δημοσιεῖ καὶ σχετικὸν σχέδιον, ἀντίγραφον τοῦ ὁποίου παρουσιάζομεν καὶ ἐνταῦθα (εἰκ. 1), ἐξ οὗ προκύπτει σαφῶς ἢ ἐν γένει ἐπικρατοῦσα τότε γνώμη, περὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς μορφῆς τοῦ Ἱεροῦ κατὰ τοὺς Πεισιστρατεῖους χρόνους. Ἡ πραγματικὴ ὅμως μορφή καὶ ἔκτασις τοῦ Ἱεροῦ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους φαίνεται εἰς τὸ συνταχθὲν ὑπ' ἐμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τελευταίων ἐρευνῶν μας καὶ δημοσιευόμενον ἐνταῦθα σχέδιον (εἰκ. 2).

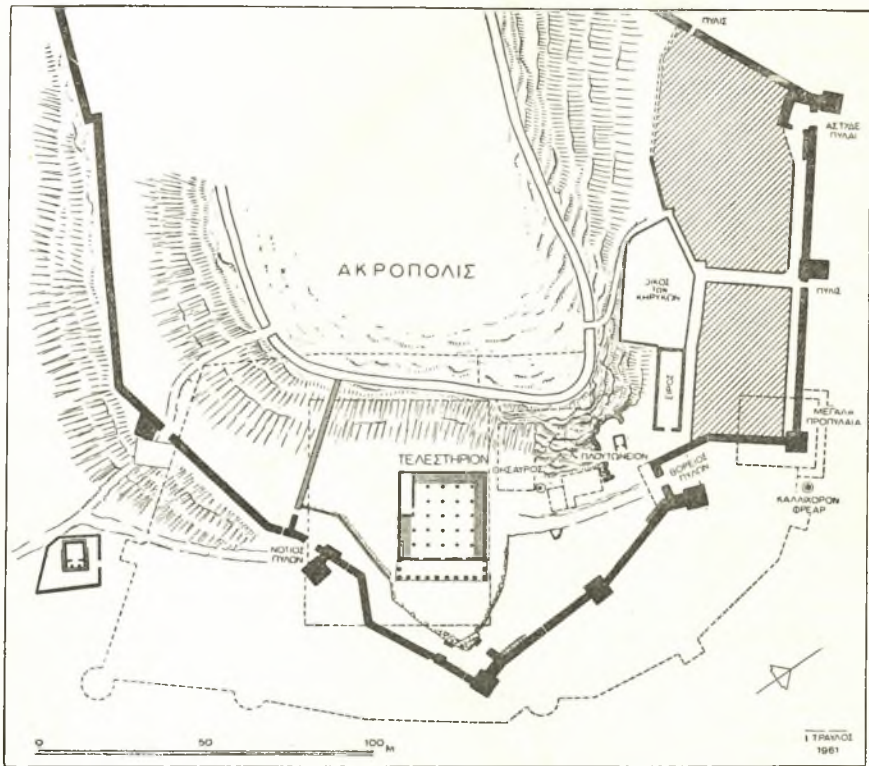
Αἱ ἀνασκαφαί τοῦ παρελθόντος ἔτους, εἰς τὰς ὁποίας καὶ πάλιν ἔλαβε μέρος ὡς βοηθός μου ἡ ἀρχαιολόγος κ. Μαρία Ἀναγνωστοπούλου, ἐγένοντο ἀκριβῶς εἰς τὸ νέον τοῦτο τμήμα τοῦ Ἱεροῦ καὶ συγκεκριμένως πλησίον τῶν Ἄστυδε πυλῶν, ἔνθα ἀνεσκάφη ἔκτασις 28×12 μ. καὶ ἀπεκαλύφθη μέρος μεγάλου οἰκοδομήματος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 3). Τὸ οἰκοδόμημα καλύπτει ἐν μέρει τὴν αὐλὴν τῶν Ἄστυδε πυλῶν, ἦτις φαίνεται ὅτι εἶχεν ἤδη ἐγκαταλειφθῆ ὁμοῦ μετὰ τῆς δευτέρας ἐσωτερικῆς πύλης, τὸ κατώφλιον τῆς ὁποίας εὐρέθη ἐντετειχισμένον εἰς τοῖχον εὐρισκόμενον παραπλεύρως. Οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν λίθων καὶ πηλοῦ τὰ δὲ

Είχ. 1. Τὸ ἱερόν τῆς Ἐλευσίνης κατὰ τοὺς Πεισιστρατεῖους χρόνους (κατὰ F. Noack, 1928).

δωμάτιά του ἦσαν διατεταγμένα πέριξ μιᾶς μεγάλης αὐλῆς. Τούτων ἀπεκαλύφθησαν τέσσαρα τῆς βορείου πλευρᾶς καὶ τρία τῆς δυτικῆς.

Μεταξὺ τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου παρεμβάλλεται ὁδός, πλάτους 2.80 μ., ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῶν Ἄστυδε πυλῶν ἐξυπηρετεῖ ὁλόκληρον τὸν πρὸς Δυσμᾶς τῶν Μεγάλων Προπυλαίων

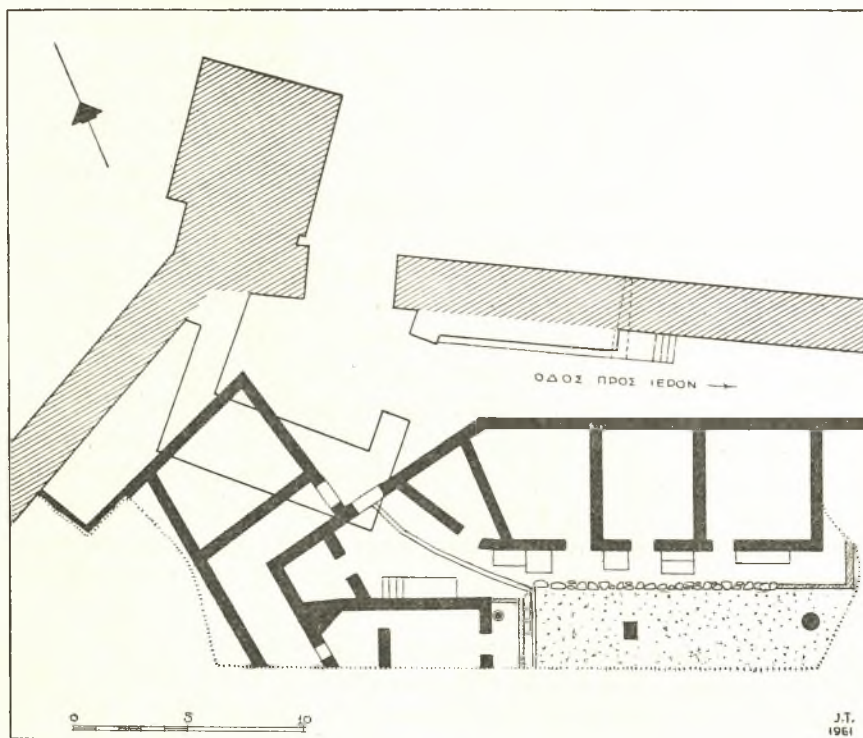
Εἰκ. 2. Τὸ Ἱερόν τῆς Ἐλευσίνας κατὰ τοὺς Πεισιστρατεῖους χρόνους (κατὰ Ἰ. Τραυλὸν 1961).

χωρον καταλήγουσα πρὸ τῶν Μικρῶν Προπυλαίων. Διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἱκανοῦ πλάτους διήρχοντο καὶ ἄμαξαι, αἱ ὁποῖαι, ἐφ' ὅσον παρίστατο ἀνάγκη, εἰσέρχοντο καὶ ἐντὸς τοῦ κυρίως Ἱεροῦ, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἀλλαγῶσεων ἐκ τῶν τροχῶν ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῶν Μικρῶν Προπυλαίων.

Ἡ εἴσοδος τοῦ ἀποκαλυφθέντος οἰκοδομήματος εὐρίσκεται ἔναντι τῶν Ἄστυδε πυλῶν, ὡς κατῶφλιον δὲ αὐτῆς ἐχρησιμοποίηθη τὸ κατῶφλιον τῆς

ἐγκαταλειφθείσης ἐσωτερικῆς Πεισιστρατείου πύλης. Διὰ τοῦ προαυλίου Α, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται δύο μικρὰ δωμάτια Β καὶ Γ, ἐπικοινωνοῦναι ἢ εἴσοδος μετὰ τῆς αὐλῆς.

Ἰπὸ τὸ δάπεδον τοῦ προαυλίου καὶ κάτωθεν τοῦ καταφλίου τῆς εἰσόδου διέρχεται πήλινος ὀχετὸς σχήματος ἀνεστραμμένου Π, διὰ τοῦ ὁποίου διωχετεύον-

Εἰκ. 3. Τὸ ἀποκαλυφθὲν πλησίον τῶν Ἀστυδε πυλῶν οἰκοδόμημα τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

το μακρὰν τὰ ὄμβρια ὕδατα ἐκ τῆς αὐλῆς. Εἰς τὸν χῶρον ἐπίσης τοῦ προαυλίου εὐρίσκετο καὶ τὸ χαμηλότερον τμήμα κτιστῆς κλίμακος ἀποτελούμενον ἐκ 5 βαθμίδων, ἢ ὑπαρξίς τῆς ὁποίας ἀποδεικνύει ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εἶχε καὶ δεῦτερον ὄροφον.

Πάντα τὰ ἄλλα δωμάτια ἐπικοινωνοῦν ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς αὐλῆς.

Πρὸς τὴν βόρειον πλευρὰν αὐτῆς, τὰ δωμάτια Δ, Ε καὶ Ζ καὶ πρὸς τὴν δυτικὴν τὰ δύο συνεχόμενα δωμάτια Η.

Οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος σώζονται εἰς ὕψος 1.40 μ. εἰς ὠρισμένα δὲ τῶν δωματίων διετηρήθη καὶ τὸ κονίαμα αὐτῶν σώζον εἰς ἀρκετὰ σημεῖα καὶ ἐγγρωμον ἀπλῆν διακόσμησιν. Τὰ δάπεδα δὲν φέρουν καμμίαν ἐπίστρωσιν οὐδὲν δὲ χαρακτηριστικὸν εὔρημα ἀνευρέθη ἐπ' αὐτῶν πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ προορισμοῦ τῶν δωματίων. Μόνον ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου Η ἀνευρέθη εἰς πολλὰ τεμάχια τεθραυσμένη μαρμαρῖνη κυκλικὴ βάσις τραπέζης εἰς δὲ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τοῦ δωματίου Ε τμήμα αὐτοῦ διαστάσεων 0.90 × 1.10 μ. ἐστρωμένον διὰ μαρμαρῖνων πλακῶν. Τῆς αὐτῆς ἀνεσκάφη τμήμα 10 × 8 μ. Αὕτη πρὸς τὴν πλευρὰν τῶν δωματίων καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν τοίχων αὐτῆς 1.80 μ. περιβάλλεται ὑπὸ τοίχου, τοῦ ὁποῦ ἢ ἄνω ἐπιφάνεια πολὺ λευκασμένη ἐκ τῶν πατημάτων τῶν ποδῶν εὐρίσκεται εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τὸ δάπεδον τῆς αὐτῆς ὕψος. Ὁ τοῖχος οὗτος φαίνεται ὅτι προὔπηρχε τοῦ οἰκοδομήματος, πιθανῶς δὲ ἐχρησίμευεν ὡς εἶδος θεμελίου περιστυλίου, δύο βάσεις τῶν κίωνων τοῦ ὁποῦ σώζονται ἀκόμη κατὰ χώραν καὶ ἀπέχουν μεταξύ των 10 μ. ἀπόστασιν. Περισσότερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ τμήμα τῆς αὐτῆς πρὸ τοῦ δωματίου Η, ὅπου εὐρέθη πλακόστρωτον ἐξ ὀπτοπλίνθων δάπεδον. Ὁ ἰστάμενος σήμερον παρὰ τὴν δεξιὰν παραστάδα τῆς εἰσόδου Η κίων εὐρέθη παραπλεύρως, ἐτοποθετήθη δὲ εἰς τὴν ὑπάρχουσαν κατὰ χώραν κυκλικὴν βάσιν.

Ἡ ἀνασκαφῆσα μέχρι τοῦ δαπέδου τοῦ οἰκοδομήματος ἐπίχωσις βάθους 2 μ. ἀπετελεῖτο μέχρι μὲν βάθους 1 μ., ἥτοι μέχρι τῆς ἐπιφανείας περίπου τῶν τοίχων, ἐκ καθαρῶν χωμάτων περιεχόντων θραύσματα ἀγγείων τοῦ 4ου καὶ τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος, βαθύτερον δὲ μέχρι τοῦ δαπέδου τοῦ κτηρίου ἐκ διαλελυμένων ὤμων πλίνθων, προερχομένων ἐκ τῆς ἀνωδομῆς τῶν τοίχων. Ἐντὸς τῆς τελευταίας ταύτης ἐπιχώσεως ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα καὶ νομίσματα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

Ἡ εἰς μεγαλύτερον βάθος συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς δὲν ἐκρίθη σκόπιμος ἐπὶ τοῦ παρόντος, πρὸ δηλαδὴ τῆς συμπληρώσεως τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῆς ἀποκαλύψεως ὁλοκλήρου τοῦ διαγράμματος τοῦ κτηρίου. Πάντως ἤρχισαν νὰ παρουσιάζωνται διάφοροι παλαιότεροι τοῖχοι τοῦ 6ου καὶ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ὑπάρχει δὲ ἐλπίς μὲ τὴν εἰς βάθος συνέχισιν τῶν ἀνασκαφῶν νὰ ἀποκαλυφθῶσι, καὶ μάλιστα διατηρούμενα εἰς καλὴν κατάστασιν, τὰ παλαιότερα κτήρια.

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος εἰς τὸν προορισμὸν τοῦ ἀποκαλυφθέντος οἰκοδομήματος εἶναι πρόωρον νὰ τὸ ταυτίσωμεν μὲ ἓν ἐκ τῶν μνημονευομένων εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς λογοδοσίας τῶν ἐπιστατῶν τοῦ Ἐλευσινιακοῦ Ἱεροῦ. Ὡς ὅμως προκύπτει ἐκ τῆς κατόψεως αὐτοῦ, πιθανῶς εὐρισκόμεθα πρὸ μιᾶς οἰκίας τοῦ ἱερατικοῦ προσωπικοῦ. Ὑπὲρ τοῦ χαρακτηρισμοῦ δὲ τούτου συνηγορεῖ ἡ ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἀνευρέσεις δύο βωμῶν καὶ τῶν ἄλλων κινητῶν εὐρημάτων, ὑποδηλούντων τὸν λατρευτικὸν χαρακτῆρα τοῦ οἰκοδομήματος.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΑΥΛΟΣ